

**Patrycja Montusiewicz**

ORCID: 0000-0002-1489-2906

Uniwersytet Zielonogórski – Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych i Społecznych

## **Bezosobowość języka a bezstronność prawa w tekście prawnym. Analiza porównawcza markerów kategorii osoby i liczby czasownika w angielskojęzycznej wersji *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* oraz jej przekładach na języki niemiecki, niderlandzki i polski**

### **Streszczenie**

Celem artykułu jest zaprezentowanie wyników badań nad zjawiskiem korelacji pomiędzy gramatyczną strukturą tekstu prawnego a lingwistycznym przekazem jego intencji komunikacyjnej. Studium dotyczy kategorii gramatycznych czasownika: osoby i liczby. Na podstawie przykładów, wyekscerpowanych ze źródłowej anglojęzycznej wersji *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* oraz jej przekładów na języki docelowe niemiecki, niderlandzki i polski, opisano dobór odpowiedniego ekwiwalentu kodującego bezosobowość i bezstronność analizowanego tekstu deklaratywnego. Wyniki analizy kontrastywnej wykazały, że użycie określonych markerów gramatycznych jest zależne od wewnętrznej specyfiki danego systemu językowego, a nie od formalnego, często matrycowego, podobieństwa jednostek języka źródłowego i docelowych.

**Słowa kluczowe:** kategorie gramatyczne czasownika: osoba i liczba, bezosobowość, tekst prawny, analiza porównawcza

Na wstępie niniejszego artykułu, opisując markery kategorii osoby i liczby czasownika w czterech badanych językach w aspekcie porównawczym, warto przytoczyć trafne spostrzeżenie Romana Jakobsona, że języki różnią się od siebie nie tym, co *mogą* wyrazić, ale tym, co wyrazić *muszą* (Jakobson 1971: 264).

Czasowniki są uniwersalnymi jednostkami językowymi, które posiadają zdolność wypowiedzeniową pozwalającą aktualizować treść komunikatu w odniesieniu do konceptu *hic-nunc-ego-origo* wprowadzonego przez Karla Bühlera (K. Bühler 1934). *Origo* (łac. *orīgo* ‘początek, źródło’) jest to umowne miejsce, w którym przecinają się współrzędne wyznaczone przez *hic-nunc-ego* (łac. *tu-teraz-ja*), gdzie *origo tu* stanowi o innych lokalizacjach w przestrzeni, *origo teraz*

decyduje o innych lokalizacjach w czasie, a origo *ja* sygnalizuje mówiącego, który znajduje się w określonym miejscu<sup>1</sup>. W sytuacji komunikacji mówca markuje poprzez wypowiedź „ja” referencję deiktyczną lub punkt wyjściowy swojej wypowiedzi (por. m.in. Fillmore 1971; Rauh 1984, Sennholz 1985; Diewald 1991). Ma miejsce orientacja przestrzenna, czasowa oraz osobowa (por. Diewald 1991; Fricke 2007). Referencje deiktyczne kodujące przestrzeń (*tu*-origo) są pierwotnymi referencjami konceptualnymi w porównaniu z konceptami czasu, które są pochodne od relacji przestrzennych, a co za tym idzie, przy kodowaniu czasów najczęściej używane są wyrazy metaforyczne i metonimiczne pochodzące od konceptów przestrzennych (por. Bühler 1943/1982: 102; Rauh 1984: 32; 1985: 1-3; Sennholz 1985: 92; Diewald 1991: 168-170; Kotin 2005: 246-247). I tak, np. koncept deiktyczny czasu „teraz” został przeniesiony z konceptu przestrzeni „tu”; „wtedy” pochodzi wprost od przestrzennego konceptu „tam” etc. To naturalne origo nadaje konceptowi przestrzeń-czas-osoba określenia samego w sobie, które pozostaje jednak zredukowane do kontekstu teraźniejszości. W celu przewyciężenia tego naturalnego punktu widzenia (origo) możemy „zakotwiczyć” go w odległych miejscach (dzięki aspektowi), w odległych czasach (dzięki czasowi), w odległych światach (dzięki trybowi), w odległych trybach pewności co do prawdziwości (dzięki modalności) oraz w perspektywie „niebytu” (dzięki bezosobowości).

W badanych językach punktem odniesienia jest osoba nadawcy, odbiorcy oraz słuchacza komunikatu. Zaimek pierwszej osoby liczby pojedynczej *ja*, *I*, *ich*, *ik* oraz odpowiednia forma czasownika kodują osobę mówiącą (niem. *sprechende Person*). Jego funkcja deiktyczna jest zatem równoważna z funkcją „zerową” bądź autoreferencyjną: mówiący wskazuje na siebie, a więc brak jest dystansu między nim a osobą, na którą wskazuje. Przestrzeń deiktyczna nie istnieje i nie jest zatem kodowana. Obiekt wypowiedzi pokrywa się tym samym z jej subjektem. Gest deiktyczny („Zeiggeste”, por. Brugmann 1892: 8) jednostki A skierowany jest do A. Zaimek drugiej osoby liczby pojedynczej *ty*, *you*, *du*, *jij* oraz odpowiednia forma czasownika kodują osobę, do której mówiono (niem. *angesprochene Person*). Origo zwraca się do innej osoby przebywającej w jego najbliższym otoczeniu. Osoba ta jest inna niż origo, a więc między nimi istnieje przestrzeń, z tym że przestrzeń ta jest na tyle niewielka, że umożliwia bezpośredni kontakt między osobą mówiącą a jego partnerem po rozmowie. Nie oznacza to jednak, że obydwie jednostki zawsze przebywają w niewielkiej odległości od siebie *sensu stricto*, czyli fizycznie: skrócenie dystansu powstawać może w wyniku stosowania środków technicznych (telefon,

<sup>1</sup> Koncept *hic-nunc-ego* Charles Peirce (1940) opisywał jako „Indexicals”; Charles W. Morris (1946) nazywał „Identifiers” a Otto Jespersen (1923) i Roman Jakobson (1957) jako „shifters”.

komputer) albo może być traktowane również metaforycznie, np. w przypadku, kiedy osoba A pisze list do osoby B. Gest deiktyczny origo A skierowany jest bezpośrednio do jego rozmówcy, czyli jednostki B. W odniesieniu do zaimków pierwszej oraz drugiej osoby liczby pojedynczej neutralizacji ulega płeć i używa się je zarówno w odniesieniu do kobiet, jak i do mężczyzn. Zaimki osoby trzeciej liczby pojedynczej *on, he, Er, hij / ona, she, Sie, zij / ono, it, Es, het* odmieniane nie tylko przez przypadki, ale również przez rodzaje i liczby, oraz odpowiednie formy czasownika kodują osobę lub rzecz, o której mówiono (niem. *besprochene Person / Sache*). Referencja jest, w odróżnieniu od drugiej osoby, pośrednia. Osoba A mówi z osobą (osobami) B (C, D itp.) o trzeciej osobie lub rzeczy X. Dystans między A a X jest dość odległy, z reguły osoba lub rzecz X nie jest obecna przy rozmowie albo znajduje się zdecydowanie dalej od osoby A niż jej współrozmówcy. Jednostka X może być w dowolnej odległości od A, a nawet nie musi wcale istnieć (por. rozmowy o zmarłych itp.). Gest deiktyczny skierowany jest do niej w sposób pośredni. Zaimki *my, we, wir, wij* oraz odpowiednia forma czasownika traktowane są jako odmienne określenia kolektywne o niejednoznacznej referencji zależnej od kontekstu (*my* = 'ja + ty' lub 'ja + wy' lub 'ja + tu obecni' etc.). Zaimki *wy, you, ihr, jullie* oraz odpowiednia forma czasownika określają liczbę mnogą osób, do których mówiono. Zaimek trzeciej osoby liczby mnogiej tylko w języku polskim posiada formę *one / oni* określającą płeć<sup>2</sup>. W języku angielskim, niemieckim i niderlandzkim są to formy nieposiadające rodzaju, odpowiednio *they, Sie, zij*. Zaimek ten oraz odpowiednia forma czasownika kodują odległy dystans przestrzenny między osobą mówiącą a kilkoma osobami lub rzeczami znajdującymi się poza zasięgiem bezpośredniego kontaktu z osobą mówiącą<sup>3</sup>. Kategoria osoby analizowanych języków jest zatem wyrażana przez zaimki osobowe (a także zaimki dzierżawcze *mój,*

<sup>2</sup> O neutralnej referencji płciowej polskiego zaimka *oni* – por. dalsza treść artykułu w części opisującej przykłady.

<sup>3</sup> W wielu językach istnieją ponadto zaimki kodujące nie tylko osobę, lecz również kategorię respektu, która jak dowodzą badacze, jest kategorią nie tyle stylistyczną, ile ściśle gramatyczną (por. Simon 2003). W języku angielskim kategoria respektu nie istnieje. W języku niderlandzkim zostaje wyrażana przez zaimek osobowy *U* (*U bent van harte welkom* – serdecznie Panią, Pana, Państwa witamy). W języku niemieckim kategoria respektu kodowana jest przez zaimek osobowy *Sie*. Formalnie zaimek ten to trzecia osoba liczby mnogiej. Funkcjonalnie chodzi o formę osoby drugiej, która używana jest tak w znaczeniu liczby pojedynczej, jak i liczby mnogiej: *Stehen Sie bitte auf!* (*Sie* odnosi się do osoby B lub do osób B, C, D itp.) Język polski posiada specjalną formę rzeczownika drugiej osoby respektu liczby pojedynczej lub mnogiej (*Pan, Pani, Panowie, Panie, Państwo*) w połączeniu z czasownikiem w formalnie odpowiedniej formie osoby trzeciej, nierzadko również w połączeniu z partykułą *niech*: *Niech Państwo zajmą swoje miejsca!*

*twój, wasz* itp.), ale również syntetycznie fleksyjnymi końcówkami osobowymi, które markują jednocześnie osobę<sup>4</sup> oraz liczbę.

Orientacyjnym punktem kategorii osoby jest sam akt mowy. Jest on kodowany odniesieniem uczestnika wypowiedzi do opisywanego stanu rzeczy. Odrębna forma wyróżnia sytuację, gdy 1) wykonawcą czynności jest nadawca całej wypowiedzi; 2) odnosi się do odbiorcy; 3) wykonawcą nie jest ani nadawca, ani odbiorca, lecz ktoś inny (coś innego). Z jednej strony kategorię tę charakteryzuje antropocentryczna natura języka, z drugiej zaś strony może ona odsyłać do zjawisk spoza aktu mowy poprzez użycie szczególnie nas tu interesujących różnorodnych konstrukcji bezosobowych zawierających zdegradowany podmiot o obniżonym stopniu referencyjności i arbitralnej interpretacji. Czasowniki mające wszystkie formy osób dysponują ponadto odrębnym wachlarzem konstrukcji, które nie posiadają jawnego podmiotu, a tym samym Agensa. Podmiot jest w nich domniemany. Gramatyka uwzględnia potrzeby mówiących do przedstawienia tego samego obrazu świata z różnej perspektywy funkcjonalnej. W zależności od intencjonalności czy inaczej zamierzonego charakteru działania mówiący może przedstawić wydarzenie transformując je do postaci perspektywicznej procesualizacji w kierunku deagentyzacji, czyli zmiany formalnego wykładnika Agensa – osoby działającej. Agens występuje w pozycji izomorficznej w formie nominatiwu, a jego transformacja odbywa się w kierunku innych form gramatycznych lub prowadzi do jego zupełnego pominięcia. Na przykład: 1) postać izomorficzna: *Piotr otwiera drzwi kluczem*; 2) deagentyzacja (transformacja nominatiwu): *Drzwi są otwierane przez Piotra kluczem*; 3) pominięcie agensa: *Drzwi są otwierane kluczem, Klucz otwiera drzwi* itd. Choć otrzymane parafrazy nie mają w pełni synonimicznego znaczenia doprowadzono, w wyniku przedstawionej zamierzonej transformacji, do przesunięcia agensa na drugi plan lub do całkowitego jego zamaskowania. Technika transformacji w kierunku deagentyzacji pozwala zmienić perspektywę funkcjonalną i hierarchię informacyjną. Wysunąć na plan pierwszy informacje najważniejsze z punktu widzenia osiągnięcia zamierzonego celu wypowiedzi, konstytuując czy zachowując przy tym podstawowy sens komunikacyjny, tu *otwierać*. Bardzo częstą formą maskowania agensa jest jego

<sup>4</sup> Nie wszystkie czasowniki odmieniane są przez osoby. Kategorii osoby, liczby i rodzaju nie posiada klasa czasowników o niekompletnym paradygmacie koniugacyjnym tzw. czasowniki defektywne (łac. *verbum defectivum*) czy niefleksyjne. Zgodnie z klasyfikacją Zygmunta Saloniego nazwane niewłaściwymi (1974) a w ujęciu Romana Laskowskiego (1984) predykatywami. W języku polskim są to np. *brak, zabraknąć, szkoda, trzeba*. Kolejną cechą tych czasowników jest „blokowanie” podmiotu-mianownika i występowanie w trzeciej osobie liczby pojedynczej, np. *fermentować*. W języku niemieckim i niderlandzkim do bezosobowych czasowników należą m.in. verba meteorologica, np. *regnen, regenen*, które występują zawsze w połączeniu z niem. *es* i nid. *het*).

występowanie w formie dativu przy zastosowaniu operatora procesualnego *się*. W wielu przypadkach podczas procesu transformacyjnego wypowiedzi w kierunku deagentyzacji następuje również w niektórych przypadkach detemporalizacja, czyli zamaskowanie/zneutralizowanie odniesienia czasowego, np. postać izomorficzna *Piotr czyta gazetę*; deagentyzacja i detemporalizacja z transformacją nominatiwu *Czytanie gazety przez Piotra*. Istnieją dodatkowo specyficzne środki językowe (predykatywy) pozwalające wyrażeniu stanów o konkretnym odniesieniu czasowym, np. postać izomorficzna *Piotr nudzi się*; deagentyzacja z transformacją nominatiwu *Piotrowi jest nudno*; maskowanie agensa *Jest nudno*. Deagentyzację zrealizować można poprzez użycie form bezosobowych, strony biernej lub unikanie zwrotów adresatywnych. Wypowiedzi bezosobowe, niepowiązane z żadnym desygnatem podmiotowym, umożliwiają likwidację niepożądanego obiektywizmu sądów interpretacyjnych oficjalno-urzędowych dokumentów (tu badanej *Deklaracji*). Dla przykładu użycie form nieosobowych z kręgu *verba dicendi* np. *ogłoszono uroczyscie* zastępuje 3 os. lm. (z konotowanym subiektem, tj. desygnatem podmiotu) *ludzie ogłosili uroczyscie*.

Prowadząc badania, należy założyć, że wybór konstrukcji bezosobowych i pasywnych może być zawsze motywowany kategoriami warunków dyskursu. Oprócz tych zjawisk „pasywności”, które wydają się typowe dla niektórych typów tekstów (np. dokumenty strategiczne (ang. *policy papers*), użycie danej klauzuli biernej bądź bezosobowej zawsze daje określoną perspektywę rzeczywistego stanu rzeczy przez nią opisywanego. Generalnie stosowaną zasadą jest, że im więcej *Patiens* kodowany jest jako obiekt, tym większe prawdopodobieństwo, że dana konstrukcja będzie oznaczona jako bezosobowa i odwrotnie, im bardziej będzie kodowany jako subiekt, tym bardziej prawdopodobne, że konstrukcja zostanie oznaczona jako pasywna. Z powyższego wynika, że istnieje funkcjonalny klin pomiędzy różnymi typami Agensa, poczynając od przypadków, w których można go łatwo odzyskać z kontekstu, kończąc na przypadkach, w których nie można go nawet zidentyfikować lub jeśli tak, to jedynie ogólnie. Jednak, jak wykazały to badania, sam status agensa nie jest wystarczający do ustalenia wyboru danej konstrukcji biernej czy bezosobowej, ponieważ z jednej strony, nawet w typologicznie homogenicznej grupie języków konstrukcje podobne strukturalnie wykazują znaczne różnice w użyciu, z drugiej zaś strony, nawet w tak zredukowanej grupie istnieją silne wskazania, że określenie „bez agensa” wymaga podzielenia typów wypowiedzi w celu uwzględnienia rozmieszczenia różnych konstrukcji powodujących rozogniskowanie (ang. *defocusing*) agensów. Warte jest również podkreślenia, że kluczowym czynnikiem wpływającym na zastosowanie konstrukcji biernych bądź bezosobowych jest złożoność inwentarza danego języka, jego funkcjonalne „granice”.



Baza teoretyczna niniejszego artykułu opiera się na założeniu, że tekst prawny jako gatunek w ramach postulatów genologii tekstowej cechuje między innymi szeroko pojęta bezstronność, która na poziomie językowym wyraża się w użyciu specyficznych form językowych, a mianowicie: a) czasowników i zaimków osobowych trzeciej osoby w funkcji uogólniającej; b) zaimków bezosobowych, nieokreślonych oraz nieokreślonych-osobowych typu niemieckiego *man* czy niderlandzkiego *men*. Niektóre z nich występują wyłącznie w liczbie pojedynczej, inne zaś w liczbie mnogiej lub w jednej i drugiej. Do tej grupy należą poza tym również specyficzne funkcje zaimków negowanych; c) strony biernej oraz jej odpowiedników leksykalnych i syntaktycznych, czyli szeroko pojętej diatezy biernej lub „nie czynnej” typu niemieckiej opozycji *Vorgangspassiv* vs. *Zustandspassiv*. Poza wymienionymi jednostkami i konstrukcjami powierzchniowymi istnieją tzw. „ukryte” środki kodowania bezosobowości. Przy ich określeniu i analizie posługujemy się odpowiednimi założeniami teoretycznymi sformułowanymi m.in. w pracach autorstwa W. Abrahama, E. Leiss, M. Kotina (m.in. Abraham 1993, 2005, 2009, 2011; Leiss 1992, 2000, 2002, 2011 i Abraham/Leiss 2008, 2009; Kotin 2013, 2014), jak również A. Kątnego 1994, 2000; H.-J. Schwenka 2008 dotyczących interakcji kategorialnej, przy której środki kodowania określonych kategorii w sposób złożony, ale ewidentny współdziałają z jednostkami „kodowania pierwotnego”. I tak modalność jest ściśle związana z temporalnością, aspekt nie tylko z czasem, ale również z modalnością deontyczną i epistemiczną, a diateza z kategorią osoby itp. Z lektury tych prac jednoznacznie wynika, że poszczególnych kategorii nie należy postrzegać jako odizolowane byty, ale jako wzajemnie sprzężone, złożone elementy składowe tworzące macierze wzorcowe. Są one fundamentem architektury kategorialnej języków. Zatarłe są w nim w związku z tym granice kategorialne, które w wypowiedzi tworzą „strefy przejściowe” działające jak magnesy, przyciągając podobne elementy (por. Leiss 1992: 2). Zbieżność kategorialna jest bezpośrednim skutkiem ukrytego potencjału gramatycznego gramatycznych i leksykalnych form języka, które implikują jawne i ukryte sygnały. Wychodząc z ogólnego założenia o występowaniu stałych parametrów cechujących konwergencję kategorialną, możemy wnioskować o istnieniu uniwersalnych powiązań pomiędzy formami a funkcjami gramatycznymi. Parametry te należą do tak zwanej gramatyki uniwersalnej w rozumieniu Noama Chomskiego (1957; 1965). Werner Abraham nazywa to mianem gramatyki rdzennej *Kerngrammatik* (por. Abraham 1986). Z drugiej zaś strony nie wszystkie zjawiska gramatyczne realnie występują w konkretnych aktach mowy lub gatunkach tekstu. Bez wątpienia analizowane cztery wersje językowe *Deklaracji* stanowią specyficzny materiał

badawczy, który warunkuje zawężenie możliwości badawczych prowadzące do uściślenia celów analizy. Włączenie genologii tekstowej do badań gramatycznych pozwala bowiem sprecyzować ogólne założenia gramatyki uniwersalnej poprzez analizę powiązań pomiędzy gatunkiem tekstu a występowaniem w nim konkretnych form gramatycznych. Przy deskrypcji zjawiska konwergencji kategoryalnej na szerokim obszarze interakcji pomiędzy funkcjami kategoryalnymi o charakterze jawnym i ukrytym nadrzędnym kryterium odgrywa funkcja kategoryalna, zaś wtórnym formy jej kodowania w odpowiednim języku. Przy porównaniu tekstów sporządzonych w różnych językach hipotezą przewodnią jest zatem założenie, iż porównywalna funkcja kategoryalna kodowana jest w zależności od zasobów gramatycznych, którymi dysponuje dany system językowy, z tym że rozbieżność może być bardzo duża, natomiast usiłowanie przekładu tekstu z zastosowaniem najbardziej „porównywalnych” z punktu widzenia formy środków językowych mija się z celem adekwatnego oddania zamierzonej przez autorów tekstu oryginalnej treści. Wybór środków kodowania odpowiedniej funkcji uwarunkowany jest inwentarzem tychże środków w systemie gramatycznym danego języka. O występowaniu konkretnych form decyduje ściśle kryterium lingwistyczne, czyli zawartość form gramatycznych w systemie. Podczas przeprowadzania kontrastywnej analizy wzięto pod uwagę, że ta sama funkcja może być wyrażona użyciem różnorodnych środków. Przyjęto również, że o wyborze właściwej formy gramatycznej decyduje gatunek tekstu i cel komunikacyjny jego autorów oraz desygnowana przez autora tekstu komunikacja między nim a odbiorcą. W tekście prawnym używane są szczególnie często formy bezosobowe, strona bierna, czas teraźniejszy lub przyszły, modalność deontyczna, osoba 3 liczby pojedynczej, natomiast znacznie rzadziej spotkać można znaczenia modalności epistemicznej, osoby w 1 lub 2 liczbie, czas przeszły. Jeśli chodzi o klasy semantyczne czasowników w tekście prawnym, używa się czasowników o znaczeniu stanu rzeczy, aktywności lub też zmiany stanu rzeczy (transformacji). *Deklaracja* jest matrycowym przykładem genologii tekstowej. Wykazuje powiązania pomiędzy wymogiem bezstronności prawa, która jest konceptem pozajęzykowym, a realizującą ją formę bezosobowości, która uzależniona jest od użycia specyficznych systemów językowych. Badania oscylują wokół problemów bezpośrednich i pośrednich wpływów gatunku tekstu na wybór i użycie form czasownikowych. Porównanie tekstów napisanych w czterech językach pozwoliło w sposób przekonujący wnioskować o istnieniu takich właśnie powiązań.

Przedkładane studium bazujące na wyekscerpowanych przykładach z materiału badawczego, źródłowej anglojęzycznej wersji *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* oraz jej odpowiedników w wersjach niemieckiej, niderlandzkiej i polskiej,

jest próbą omówienia sposobu kodowania bezstronności prawa poprzez zastosowanie odpowiednich markerów kategorii osoby i liczby czasownika. Założeniem autorów było przeprowadzenie kontrastywnej analizy częstotliwości występowania wyrażen (deiktycznych – tu kategoria osoby) służących do „zakotwiczenia” w czasie lub przestrzeni określonych mechanizmów językowych markujących przekaz informacyjny *Deklaracji*.

Łączna analiza czasowników czterech wersji językowych wykazała, iż są one najczęściej, bo w 78 sekwencjach, kodowane użyciem formy trzeciej osoby liczby pojedynczej.

W wersji angielskojęzycznej czasownik występujący w trzeciej osobie liczby pojedynczej kodowany jest, w 30 przypadkach, użyciem zaimka nieokreślonego *everyone* (art. 2, 3, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29).

Odpowiednikiem tego zaimka w języku niemieckim jest za każdym razem zaimek nieokreślony *jeder*, z wyjątkiem art. 20, gdzie użyto bezokolicznika nieokreślonego liczby mnogiej *alle* w połączeniu z rzeczownikiem *Menschen: Alle Menschen*. Forma ta w pełni odpowiada zasadzie dwóch pozornie sprzecznych ze sobą referencji przy kodowaniu treści o charakterze uogólniającym bliżej nieokreślonej grupy osób. W taki oto sposób wyrażane jest znaczenie ogóle, dotyczące wszystkich osób bez wyjątku. Badane języki dysponują tu dwoma środkami kodowania tego rodzaju referencji. Po pierwsze określić można jedną osobę poprzez zaimek wskazujący lub nieokreślony liczby pojedynczej. Owe jednostki są operatorami uogólnienia na podstawie rozpowszechnienia pojedynczej referencji na referencję mnogą. Można również zastąpić je odwrotnym typem kodowania używając operatora nieokreślonego liczby mnogiej wskazującego na to, że kodowana referencja obejmuje wszystkie osoby należące do omawianej grupy jednostek. Doskonałym przykładem jednoczesnego zastosowania obydwóch typów kodyfikacji referencji uogólniającej jest pierwsze zdanie z powieści Lwa Tołstoja *Anna Karenina*: „Wszystkie szczęśliwe rodziny są do siebie podobne, każda nieszczęśliwa rodzina jest nieszczęśliwa na swój sposób”<sup>5</sup>.

W języku niderlandzkim czasownik kodowany jest poprzez zastosowanie zaimka nieokreślonego *een ieder*.

W wersji w języku polskim występuje zawsze zaimek upowszechniający *każdy* (człowiek), poza art. 23 gdzie angielska forma *everyone who works* przetłumaczona została jako *każdy pracujący*. Prawdopodobnie jest to celowy zamiar tłumacza, który, stosując imiesłów przymiotnikowy *pracujący*, dążył do uniknięcia

<sup>5</sup> L. Tołstoj, *Anna Karenina*, Moskwa 1878, s. 1.



dosłownego przekładu *everyone who works* – *każdy* człowiek, który pracuje [...].  
Poniższa tabela odzwierciedla zestawienie porównawcze.

| Art. | angielski                                                                                                                                                                                                                                                               | niemiecki                                                                                                                                                                                                                                                                                                | niderlandzki                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | polski                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2    | <i>Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status. [...]</i> | <i>Jeder hat Anspruch auf die in dieser Erklärung verkündeten Rechte und Freiheiten ohne irgendeinen Unterschied, etwa nach Rasse, Hautfarbe, Geschlecht, Sprache, Religion, politischer oder sonstiger Überzeugung, nationaler oder sozialer Herkunft, Vermögen, Geburt oder sonstigem Stand. [...]</i> | <i>Een ieder heeft aanspraak op alle rechten en vrijheden, in deze Verklaring opgesomd, zonder enig onderscheid van welke aard ook, zoals ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status. [...]</i>            | <i>Każdy człowiek posiada wszystkie prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji bez względu na jakiegokolwiek różnicę rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych i innych, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu.[...]</i> |
| 3    | <i>Everyone has the right to life, liberty and the security of person.</i>                                                                                                                                                                                              | <i>Jeder hat das Recht auf Leben, Freiheit und Sicherheit der Person.</i>                                                                                                                                                                                                                                | <i>Een ieder heeft het recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon.</i>                                                                                                                                                                                                                           | <i>Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby.</i>                                                                                                                                                                                                                      |
| 6    | <i>Everyone has the right to recognition everywhere as a person before the law.</i>                                                                                                                                                                                     | <i>Jeder hat das Recht, überall als rechtsfähig anerkannt zu werden.</i>                                                                                                                                                                                                                                 | <i>Een ieder heeft, waar hij zich ook bevindt, het recht als persoon erkend te worden voor de wet.</i>                                                                                                                                                                                                              | <i>Każdy człowiek ma prawo do uznawania wszędzie jego osobowości prawnej.</i>                                                                                                                                                                                                                       |
| 8    | <i>Everyone has the right to an effective remedy by the competent national tribunals for acts violating the fundamental rights granted him by the constitution or by law.</i>                                                                                           | <i>Jeder hat Anspruch auf einen wirksamen Rechtsbehelf bei den zuständigen innerstaatlichen Gerichten gegen Handlungen, durch die seine ihm nach der Verfassung oder nach dem Gesetz zustehenden Grundrechte verletzt werden.</i>                                                                        | <i>Een ieder heeft recht op daadwerkelijke rechtshulp van bevoegde nationale rechterlijke instanties tegen handelingen, welke in strijd zijn met de grondrechten hem toegekend bij Grondwet of wet.</i>                                                                                                             | <i>Każdy człowiek ma prawo do skutecznego odwoływania się do kompetentnych sądów krajowych przeciw czynom stanowiącym pogwałcenie podstawowych praw przyznanych mu przez konstytucję lub przez prawo.</i>                                                                                           |
| 10   | <i>Everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal, in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him.</i>                                                          | <i>Jeder hat bei der Feststellung seiner Rechte und Pflichten sowie bei einer gegen ihn erhobenen strafrechtlichen Beschuldigung in voller Gleichheit Anspruch auf ein gerechtes und öffentliches Verfahren vor einem unabhängigen und unparteiischen Gericht.</i>                                       | <i>Een ieder heeft, in volle gelijkheid, recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie bij het vaststellen van zijn rechten en verplichtingen en bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolgning.</i> | <i>Każdy człowiek ma na warunkach całkowitej równości prawo, aby przy rozstrzyganiu o jego prawach i zobowiązaniach lub o zasadności wysuwanego przeciw niemu oskarżenia o popełnienie przestępstwa być słuchanym sprawiedliwie i publicznie przez niezależny i bezstronny sąd.</i>                 |

| Art. | angielski                                                                                                                                                                                                              | niemiecki                                                                                                                                                                                                                                                                                     | niederlandzki                                                                                                                                                                                                                                                                              | polski                                                                                                                                                                                                                                                      |
|------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 11   | 1. <i>Everyone</i> charged with a penal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public trial at which he has had all the guarantees necessary for his defence. [...]   | 1. <i>Jeder</i> , der wegen einer strafbaren Handlung beschuldigt wird, hat das Recht, als unschuldig zu gelten, solange seine Schuld nicht in einem öffentlichen Verfahren, in dem er alle für seine Verteidigung notwendigen Garantien gehabt hat, gemäß dem Gesetz nachgewiesen ist. [...] | 1. <i>Een ieder</i> , die wegens een strafbaar feit wordt vervolgd, heeft er recht op voor onschuldig gehouden te worden, totdat zijn schuld krachtens de wet bewezen wordt in een openbare rechtszitting, waarbij hem alle waarborgen, nodig voor zijn verdediging, zijn toegekend. [...] | 1. <i>Każdy</i> człowiek oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo, aby uznawano go za niewinnego dopóty, dopóki nie udowodni mu się winy zgodnie z prawem podczas publicznego procesu, w którym zapewniono mu wszystkie konieczne środki obrony. [...] |
| 12   | [...] <i>Everyone</i> has the right to the protection of the law against such interference or attacks.                                                                                                                 | [...] <i>Jeder</i> hat Anspruch auf rechtlichen Schutz gegen solche Eingriffe oder Beeinträchtigungen.                                                                                                                                                                                        | [...] Tegen een dergelijke inmenging of aantasting heeft <i>een ieder</i> recht op bescherming door de wet.                                                                                                                                                                                | [...] <i>Każdy</i> człowiek ma prawo do ochrony prawnej przeciwko takiej ingerencji lub uwłaczaniu.                                                                                                                                                         |
| 13   | 1. <i>Everyone</i> has the right to freedom of movement and residence within the borders of each State.<br><br>2. <i>Everyone</i> has the right to leave any country, including his own, and to return to his country. | 1. <i>Jeder</i> hat das Recht, sich innerhalb eines Staates frei zu bewegen und seinen Aufenthalt sort frei zu wählen.<br><br>2. <i>Jeder</i> hat das Recht, jedes Land, einschließlich seines eigenen, zu verlassen und in sein Land zurückzukehren.                                         | 1. <i>Een ieder</i> heeft het recht zich vrijelijk te verplaatsen en te vertoeven binnen de grenzen van elke Staat.<br><br>2. <i>Een ieder</i> heeft het recht welk land ook, met inbegrip van het zijne, te verlaten en naar zijn land terug te keren.                                    | 1. <i>Każdy</i> człowiek ma prawo swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania w granicach każdego Państwa.<br><br>2. <i>Każdy</i> człowiek ma prawo opuścić jakikolwiek kraj, włączając w to swój własny, i powrócić do swego kraju.            |
| 14   | 1. <i>Everyone</i> has the right to seek and to enjoy in other countries asylum from persecution. [...]                                                                                                                | 1. <i>Jeder</i> hat das Recht, in anderen Ländern vor Verfolgung Asyl zu suchen und zu genießen. [...]                                                                                                                                                                                        | 1. <i>Een ieder</i> heeft het recht om in andere landen asiel te zoeken en te genieten tegen vervolging. [...]                                                                                                                                                                             | 1. <i>Każdy</i> człowiek ma prawo ubiegać się o azyl i korzystać z niego w innym kraju w razie prześladowania. [...]                                                                                                                                        |
| 15   | 1. <i>Everyone</i> has the right to a nationality. [...]                                                                                                                                                               | 1. <i>Jeder</i> hat das Recht auf eine Staatsangehörigkeit. [...]                                                                                                                                                                                                                             | 1. <i>Een ieder</i> heeft het recht op een nationaliteit. [...]                                                                                                                                                                                                                            | 1. <i>Każdy</i> człowiek ma prawo do posiadania obywatelstwa. [...]                                                                                                                                                                                         |
| 17   | 1. <i>Everyone</i> has the right to own property alone as well as in association with others. [...]                                                                                                                    | 1. <i>Jeder</i> hat das Recht, sowohl allein als auch in Gemeinschaft mit anderen Eigentum innezuhaben. [...]                                                                                                                                                                                 | 1. <i>Een ieder</i> heeft recht op eigendom, hetzij alleen, hetzij tezamen met anderen. [...]                                                                                                                                                                                              | 1. <i>Każdy</i> człowiek, zarówno sam jak i wspólnie z innymi, ma prawo do posiadania własności. [...]                                                                                                                                                      |

| Art. | angielski                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | niemiecki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | nederlandzki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | polski                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 18   | <i>Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief, and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in teaching, practice, worship and observance.</i> | <i>Jeder hat das Recht auf Gedanken-, Gewissens- und Religionsfreiheit; dieses Recht schließt die Freiheit ein, seine Religion oder Überzeugung zu wechseln, sowie die Freiheit, seine Religion oder Weltanschauung allein oder in Gemeinschaft mit anderen, öffentlich oder privat durch Lehre, Ausübung, Gottesdienst und Kulthandlungen zu bekennen.</i> | <i>Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen zowel in het openbaar als in zijn particuliere leven zijn godsdienst of overtuiging te belijden door het onderwijzen ervan, door de praktische toepassing, door eredienst en de inachtneming van de geboden en voorschriften.</i> | <i>Każdy człowiek ma prawo wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje swobodę zmiany wyznania lub wiary oraz swobodę głoszenia swego wyznania lub wiary bądź indywidualnie, bądź wspólnie z innymi ludźmi, publicznie i prywatnie, poprzez nauczanie, praktykowanie, uprawianie kultu i przestrzeganie obyczajów.</i> |
| 19   | <i>Everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom to hold opinions without interference and to seek, receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers.</i>                                                                    | <i>Jeder hat das Recht auf Meinungsfreiheit und freie Meinungsäußerung; dieses Recht schließt die Freiheit ein, Meinungen ungehindert anzuhängen sowie über Medien jeder Art und ohne Rücksicht auf Grenzen Informationen und Gedankengut zu suchen, zu empfangen und zu verbreiten.</i>                                                                    | <i>Een ieder heeft recht op vrijheid van mening en meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid om zonder inmenging een mening te koesteren en om door alle middelen en ongeacht grenzen inlichtingen en denkbeelden op te sporen, te ontvangen en door te geven.</i>                                                                                                                                                                                  | <i>Każdy człowiek ma prawo wolności opinii i wyrażania jej; prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnej opinii, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i poglądów wszelkimi środkami, bez względu na granice.</i>                                                                                         |
| 20   | <i>1. Everyone has the right to freedom of peaceful assembly and association. [...]</i>                                                                                                                                                                                                                       | <i>1. Alle Menschen haben das Recht, sich friedlich zu versammeln und zu Vereinigungen zusammenzuschließen. [...]</i>                                                                                                                                                                                                                                       | <i>1. Een ieder heeft recht op vrijheid van vreedzame vereniging en vergadering. [...]</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | <i>1. Każdy człowiek ma prawo spokojnego zgromadzenia i stowarzyszenia się. [...]</i>                                                                                                                                                                                                                                             |
| 21   | <i>1. Everyone has the right to take part in the government of his country, directly or through freely chosen representatives.<br/>2. Everyone has the right to equal access to public service in his country. [...]</i>                                                                                      | <i>1. Jeder hat das Recht, an der Gestaltung der öffentlichen Angelegenheiten seines Landes unmittelbar oder durch frei gewählte Vertreter mitzuwirken.<br/>2. Jeder hat das Recht auf gleichen Zugang zu öffentlichen Ämtern in seinem Lande. [...]</i>                                                                                                    | <i>1. Een ieder heeft het recht om deel te nemen aan het bestuur van zijn land, rechtstreeks of door middel van vrij gekozen vertegenwoordigers.<br/>2. Een ieder heeft het recht om op voet van gelijkheid te worden toegelaten tot de overheidsdiensten van zijn land. [...]</i>                                                                                                                                                                   | <i>1. Każdy człowiek ma prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem bezpośrednio lub poprzez swobodnie wybranych przedstawicieli.<br/>2. Każdy człowiek ma prawo równego dostępu do służby publicznej w swym kraju. [...]</i>                                                                                                 |

| Art. | angielski                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | niemiecki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | niederlandzki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | polski                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 22   | <i>Everyone</i> , as a member of society, has the right to social security and is entitled to realization, through national effort and international co-operation and in accordance with the organization and resources of each State, of the economic, social and cultural rights indispensable for his dignity and the free development of his personality.                                                                                                                                                                                                                                                         | <i>Jeder</i> hat als Mitglied der Gesellschaft das Recht auf soziale Sicherheit und Anspruch darauf, durch innerstaatliche Maßnahmen und internationale Zusammenarbeit sowie unter Berücksichtigung der Organisation und der Mittel jedes Staates in den Genuß der wirtschaftlichen, sozialen und kulturellen Rechte zu gelangen, die für seine Würde und die freie Entwicklung seiner Persönlichkeit unentbehrlich sind.                                                                                                                                                                                                             | <i>Een ieder</i> heeft als lid van de gemeenschap recht op maatschappelijke zekerheid en heeft er aanspraak op, dat door middel van nationale inspanning en internationale samenwerking, en overeenkomstig de organisatie en de hulpbronnen van de betreffende Staat, de economische, sociale en culturele rechten, die onmisbaar zijn voor zijn waardigheid en voor de vrije ontplooiing van zijn persoonlijkheid, verwezenlijkt worden.                                                                                                                                                                                                                                         | <i>Każdy</i> człowiek ma jako członek społeczeństwa prawo do ubezpieczeń społecznych; ma również prawo do urzeczywistniania - poprzez wysiłek narodowy i współpracę międzynarodową oraz zgodnie z organizacją i zasobami każdego Państwa - swych praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, niezbędnych dla jego godności i swobodnego rozwoju jego osobowości.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| 23   | <p>1. <i>Everyone</i> has the right to work, to free choice of employment, to just and favourable conditions of work and to protection against unemployment.</p> <p>2. <i>Everyone</i>, without any discrimination, has the right to equal pay for equal work.</p> <p>3. <i>Everyone</i> who works has the right to just and favourable remuneration ensuring for himself and his family an existence worthy of human dignity, and supplemented, if necessary, by other means of social protection.</p> <p>4. <i>Everyone</i> has the right to form and to join trade unions for the protection of his interests.</p> | <p>1. <i>Jeder</i> hat das Recht auf Arbeit, auf freie Berufswahl, auf gerechte und befriedigende Arbeitsbedingungen sowie auf Schutz vor Arbeitslosigkeit.</p> <p>2. <i>Jeder</i>, ohne Unterschied, hat das Recht auf gleichen Lohn für gleiche Arbeit.</p> <p>3. <i>Jeder</i>, der arbeitet, hat das Recht auf gerechte und befriedigende Entlohnung, die ihm und seiner Familie eine der menschlichen Würde entsprechende Existenz sichert, gegebenenfalls ergänzt durch andere soziale Schutzmaßnahmen.</p> <p>4. <i>Jeder</i> hat das Recht, zum Schutz seiner Interessen Gewerkschaften zu bilden und solchen beizutreten.</p> | <p>1. <i>Een ieder</i> heeft recht op arbeid, op vrije keuze van beroep, op rechtmatige en gunstige arbeidsvoorwaarden en op bescherming tegen werkloosheid.</p> <p>2. <i>Een ieder</i>, zonder enige achterstelling, heeft recht op gelijk loon voor gelijke arbeid.</p> <p>3. <i>Een ieder</i>, die arbeid verricht, heeft recht op een rechtvaardige en gunstige beloning, welke hem en zijn gezin een menswaardig bestaan verzekert, welke beloning zo nodig met andere middelen van sociale bescherming zal worden aangevuld.</p> <p>4. <i>Een ieder</i> heeft het recht om vakverenigen op te richten en zich daarbij aan te sluiten ter bescherming van zijn belangen.</p> | <p>1. <i>Każdy</i> człowiek ma prawo do pracy, do swobodnego wyboru pracy, do odpowiednich i zadowalających warunków pracy oraz do ochrony przed bezrobociem.</p> <p>2. <i>Każdy</i> człowiek, bez względu na jakiegokolwiek różnicę, ma prawo do równej płacy za równą pracę.</p> <p>3. <i>Każdy pracujący</i> ma prawo do odpowiedniego i zadowalającego wynagrodzenia, zapewniającego jemu i jego rodzinie egzystencję odpowiadającą godności ludzkiej i uzupełnianego w razie potrzeby innymi środkami pomocy społecznej.</p> <p>4. <i>Każdy</i> człowiek ma prawo do tworzenia związków zawodowych i do przystępowania do związków zawodowych dla ochrony swych interesów.</p> |

| Art. | angielski                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | niemiecki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | niderlandzki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | polski                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 24   | <i>Everyone has the right to rest and leisure, including reasonable limitation of working hours and periodic holidays with pay.</i>                                                                                                                                                                                                                                                     | <i>Jeder hat das Recht auf Erholung und Freizeit und insbesondere auf eine vernünftige Begrenzung der Arbeitszeit und regelmäßigen bezahlten Urlaub.</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                            | <i>Een ieder heeft recht op rust en op eigen vrije tijd, met inbegrip van een redelijke beperking van de arbeidstijd, en op periodieke vakanties met behoud van loon.</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | <i>Każdy człowiek ma prawo do urlopu i wypoczynku, włączając w to rozsądne ograniczenie godzin pracy i okresowe płatne urlopy.</i>                                                                                                                                                                                                                                                       |
| 25   | <i>1. Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control. [...]</i> | <i>1. Jeder hat das Recht auf einen Lebensstandard, der seine und seiner Familie Gesundheit und Wohl gewährleistet, einschließlich Nahrung, Kleidung, Wohnung, ärztliche Versorgung und notwendige soziale Leistungen gewährleistet sowie das Recht auf Sicherheit im Falle von Arbeitslosigkeit, Krankheit, Invalidität oder Verwitwung, im Alter sowie bei anderweitigem Verlust seiner Unterhaltsmittel durch unverschuldete Umstände. [...]</i> | <i>1. Een ieder heeft recht op een levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder inbegrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten, alsmede het recht op voorziening in geval van werkloosheid, ziekte, invaliditeit, overlijden van de echtgenoot, ouderdom of een ander gemis aan bestaansmiddelen, ontstaan ten gevolge van omstandigheden onafhankelijk van zijn wil. [...]</i> | <i>1. Każdy człowiek ma prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i konieczne świadczenia socjalne, oraz prawo do ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w inny sposób od niego niezależny. [...]</i> |
| 26   | <i>1. Everyone has the right to education. Education shall be free, at least in the elementary and fundamental stages. Elementary education shall be compulsory. Technical and professional education shall be made generally available and higher education shall be equally accessible to all on the basis of merit. [...]</i>                                                        | <i>1. Jeder hat das Recht auf Bildung. Die Bildung ist unentgeltlich, zum mindesten der Grundschulunterricht und die grundlegende Bildung. Der Grundschulunterricht ist obligatorisch. Fach- und Berufsschulunterricht müssen allgemein verfügbar gemacht werden, und der Hochschulunterricht muß allen gleichermaßen entsprechend ihren Fähigkeiten offenstehen. [...]</i>                                                                         | <i>1. Een ieder heeft recht op onderwijs; het onderwijs zal kosteloos zijn, althans wat het lager en basisonderwijs betreft. Het lager onderwijs zal verplicht zijn. Ambachtsonderwijs en beroepsopleiding zullen algemeen beschikbaar worden gesteld. Hoger onderwijs zal openstaan voor een ieder, die daartoe de begaafdheid bezit. [...]</i>                                                                                                                                                          | <i>1. Każdy człowiek ma prawo do nauki. Nauka jest bezpłatna, przynajmniej na stopniu podstawowym. Nauka podstawowa jest obowiązkowa. Oświata techniczna i zawodowa jest powszechnie dostępna, a studia wyższe są dostępne dla wszystkich na zasadzie równości w zależności od zalet osobistych. [...]</i>                                                                               |



| Art. | angielski                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | niemiecki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | nederlandzki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | polski                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 27   | <p>1. <i>Everyone</i> has the right freely to participate in the cultural life of the community, to enjoy the arts and to share in scientific advancement and its benefits.</p> <p>2. <i>Everyone</i> has the right to the protection of the moral and material interests resulting from any scientific, literary or artistic production of which he is the author.</p>                                                                                                                                | <p>1. <i>Jeder</i> hat das Recht, am kulturellen Leben der Gemeinschaft frei teilzunehmen, sich an den Künsten zu erfreuen und am wissenschaftlichen Fortschritt und dessen Errungenschaften teilzuhaben.</p> <p>2. <i>Jeder</i> hat das Recht auf Schutz der geistigen und materiellen Interessen, die ihm als Urheber von Werken der Wissenschaft, Literatur oder Kunst erwachsen.</p>                                                                                                                                                          | <p>1. <i>Een ieder</i> heeft het recht om vrijelijk deel te nemen aan het culturele leven van de gemeenschap, om te genieten van kunst en om deel te hebben aan wetenschappelijke vooruitgang en de vruchten daarvan.</p> <p>2. <i>Een ieder</i> heeft het recht op de bescherming van de geestelijke en materiële belangen, voortspuitende uit een wetenschappelijk, letterkundig of artistiek werk, dat hij heeft voortgebracht.</p>                                                                                                                                                     | <p>1. <i>Każdy</i> człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw.</p> <p>2. <i>Każdy</i> człowiek ma prawo do ochrony moralnych i materialnych korzyści wynikających z jakiegokolwiek jego działalności naukowej, literackiej lub artystycznej.</p>                                                                                                                              |
| 28   | <i>Everyone</i> is entitled to a social and international order in which the rights and freedoms set forth in this Declaration can be fully realized.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <i>Jeder</i> hat Anspruch auf eine soziale und internationale Ordnung, in der die in dieser Erklärung verkündeten Rechte und Freiheiten voll verwirklicht werden können.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <i>Een ieder</i> heeft recht op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | <i>Każdy</i> człowiek ma prawo do takiego porządku społecznego i międzynarodowego, w którym prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji byłyby w pełni realizowane.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 29   | <p>1. <i>Everyone</i> has duties to the community in which alone the free and full development of his personality is possible.</p> <p>2. In the exercise of his rights and freedoms, <i>everyone</i> shall be subject only to such limitations as are determined by law solely for the purpose of securing due recognition and respect for the rights and freedoms of others and of meeting the just requirements of morality, public order and the general welfare in a democratic society. [...]</p> | <p>1. <i>Jeder</i> hat Pflichten gegenüber der Gemeinschaft, in der allein die freie und volle Entfaltung seiner Persönlichkeit möglich ist.</p> <p>2. <i>Jeder</i> ist bei der Ausübung seiner Rechte und Freiheiten nur den Beschränkungen unterworfen, die das Gesetz ausschließlich zu dem Zweck vorsieht, die Anerkennung und Achtung der Rechte und Freiheiten anderer zu sichern und den gerechten Anforderungen der Moral, der öffentlichen Ordnung und des allgemeinen Wohles in einer demokratischen Gesellschaft zu genügen. [...]</p> | <p>1. <i>Een ieder</i> heeft plichten jegens de gemeenschap, zonder welke de vrije en volledige ontplooiing van zijn persoonlijkheid niet mogelijk is.</p> <p>2. In de uitoefening van zijn rechten en vrijheden zal <i>een ieder</i> slechts onderworpen zijn aan die beperkingen, welke bij de wet zijn vastgesteld en wel uitsluitend ter verzekering van de onmisbare erkenning en eerbiediging van de rechten en vrijheden van anderen en om te voldoen aan de gerechte eisen van de moraliteit, de openbare orde en het algemeen welzijn in een democratische gemeenschap. [...]</p> | <p>1. <i>Każdy</i> człowiek ma obowiązki wobec społeczeństwa, bez którego niemożliwy jest swobodny i pełny rozwój jego osobowości.</p> <p>2. W korzystaniu ze swych praw i wolności <i>każdy</i> człowiek podlega jedynie takim ograniczeniom, które są ustalone przez prawo wyłącznie w celu zapewnienia odpowiedniego uznania i poszanowania praw i wolności innych i w celu uczynienia zadość słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu demokratycznego społeczeństwa. [...]</p> |

Kolejnym użytym zaimkiem nieokreślonym do kodowania trzeciej osoby liczby pojedynczej w wersji angielskojęzycznej jest zaimek z negacją *no one*, występujący w 8 sekwencjach, art. 4, 5, 9, 11(2), 12, 15(2), 17(2), 20(2).

Jego odpowiednikami są: w języku niemieckim *niemand*, w języku niderlandzkim *niemand* w połączeniu z formą trzeciej osoby liczby pojedynczej czasowników modalnych, niemieckiego *dürfen* oraz niderlandzkiego *zullen* czy *mogen* z bezokolicznikiem.

Wersja polskojęzyczna kodowana jest w sześciu przypadkach, art. 4, 5, 9, 12, 15, 17 użyciem konstrukcji bezosobowej z negacją w formie orzecznika modalnego (*nie*) *wolno*; w dwóch przypadkach art. 11 i art. 20 użyciem konstrukcji bezosobowej z negacją w formie orzecznika modalnego (*nie*) *można*. Wymienione orzeczniki modalne z bezokolicznikami *czynić*, *torturować*, *aresztować*, *ingerować*, *pozbawiać*, *zmuszać* tworzą formalnie aktywne wypowiedzi, które jednak nie zawierają podmiotu. Powoduje to interpretację takich wypowiedzi jako konstrukcji bezosobowych (*władza nie może nikogo aresztować – nikt nie może być aresztowany – nikogo nie można / nie wolno aresztować*). W tego rodzaju konstrukcjach orzeczniki modalne – w odróżnieniu od zwykłych czasowników modalnych – kodują jednocześnie modalność i diatezę (bezosobowość, pasywność). Por. tabela poniżej.

| Art. | angielski                                                                                                                | niemiecki                                                                                                                               | niderlandzki                                                                                                                       | polski                                                                                                                                                         |
|------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 4    | <i>No one shall be held in slavery or servitude; slavery and the slave trade shall be prohibited in all their forms.</i> | <i>Niemand darf in Sklaverei oder Leibeigenschaft gehalten werden; Sklaverei und Sklavenhandel sind in allen ihren Formen verboten.</i> | <i>Niemand zal in slavernij of horigheid gehouden worden. Slavernij en slavenhandel in iedere vorm zijn verboden.</i>              | <u>Nie wolno nikogo</u> czynić niewolnikiem ani nakładać na nikogo służebności; niewolnictwo i handel niewolnikami są zakazane we wszystkich swych postaciach. |
| 5    | <i>No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.</i>                   | <i>Niemand darf der Folter oder grausamer, unmenschlicher oder erniedrigender Behandlung oder Strafe unterworfen werden.</i>            | <i>Niemand zal onderworpen worden aan folteringen, noch aan een wrede, onmenselijke of ontrendende behandeling of bestraffing.</i> | <u>Nie wolno nikogo</u> torturować ani karać lub traktować w sposób okrutny, niehumanitarny lub poniżający.                                                    |
| 9    | <i>No one shall be subjected to arbitrary arrest, detention or exile.</i>                                                | <i>Niemand darf willkürlich festgenommen, in Haft gehalten oder des Landes verwiesen werden.</i>                                        | <i>Niemand zal onderworpen worden aan willekeurige arrestatie, detentie of verbanning.</i>                                         | <u>Nikogo nie wolno</u> samowolnie aresztować, zatrzymać lub wygnąć z kraju.                                                                                   |

| Art. | angielski                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | niemiecki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | niderlandzki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | polski                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 11   | [...]<br>2. <i>No one</i> shall be held guilty of any penal offence on account of any act or omission which did not constitute a penal offence, under national or international law, at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the penal offence was committed. | [...]<br>2. <i>Niemand</i> darf wegen einer Handlung oder Unterlassung verurteilt werden, die zur Zeit ihrer Begehung nach innerstaatlichem oder internationalem Recht nicht strafbar war. Ebenso darf keine schwerere Strafe als die zum Zeitpunkt der Begehung der strafbaren Handlung angedrohte Strafe verhängt werden. | [...]<br>2. <i>Niemand</i> zal voor schuldig gehouden worden aan enig strafrechtelijk vergrijp op grond van enige handeling of enig verzuim, welke naar nationaal of internationaal recht geen strafrechtelijk vergrijp betekenden op het tijdstip, waarop de handeling of het verzuim begaan werd. Evenmin zal een zwaardere straf worden opgelegd dan die, welke ten tijde van het begaan van het strafbare feit van toepassing was. | [...]<br>2. <i>Nikt</i> nie może być skazany za przestępstwo z powodu działania lub zaniechania nie stanowiącego w chwili jego dokonania przestępstwa według prawa krajowego lub międzynarodowego. Nie wolno także wymierzać kary wyższej niż ta, która była przewidziana w chwili popełnienia przestępstwa. |
| 12   | <i>No one</i> shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.                                                                                        | <i>Niemand</i> darf willkürlichen Eingriffen in sein Privatleben, seine Familie, seine Wohnung und seinen Schriftverkehr oder Beeinträchtigungen seiner Ehre und seines Rufes ausgesetzt werden. Jeder hat Anspruch auf rechtlichen Schutz gegen solche Eingriffe oder Beeinträchtigungen.                                  | <i>Niemand</i> zal onderworpen worden aan willekeurige inmenging in zijn persoonlijke aangelegenheden, in zijn gezin, zijn tehuis of zijn briefwisseling, noch aan enige aantasting van zijn eer of goede naam. Tegen een dergelijke inmenging of aantasting heeft een ieder recht op bescherming door de wet.                                                                                                                         | <u>Nie wolno</u> ingerować samowolnie w czyjekolwiek życie prywatne, rodzinne, domowe, ani w jego korespondencję, ani też uwłaczać jego honorowi lub dobremu imieniu. Każdy człowiek ma prawo do ochrony prawnej przeciwko takiej ingerencji lub uwłaczaniu.                                                 |
| 15   | [...]<br>2. <i>No one</i> shall be arbitrarily deprived of his nationality nor denied the right to change his nationality.                                                                                                                                                                                                                   | [...]<br>2. <i>Niemandem</i> darf seine Staatsangehörigkeit willkürlich entzogen noch das Recht versagt werden, seine Staatsangehörigkeit zu wechseln.                                                                                                                                                                      | [...]<br>2. <i>Aan niemand</i> mag willekeurig zijn nationaliteit worden ontnomen, noch het recht worden ontzegd om van nationaliteit te veranderen.                                                                                                                                                                                                                                                                                   | [...]<br>2. <u>Nie wolno</u> nikogo pozbawiać samowolnie obywatelstwa ani nikomu odmawiać prawa do zmiany obywatelstwa.                                                                                                                                                                                      |
| 17   | [...]<br>2. <i>No one</i> shall be arbitrarily deprived of his property.                                                                                                                                                                                                                                                                     | [...]<br>2. <i>Niemand</i> darf willkürlich seines Eigentums beraubt werden.                                                                                                                                                                                                                                                | [...]<br>2. <i>Niemand</i> mag willekeurig van zijn eigendom worden beroofd.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | [...]<br>2. <u>Nie wolno</u> nikogo samowolnie pozbawiać jego własności.                                                                                                                                                                                                                                     |
| 20   | [...]<br>2. <i>No one</i> may be compelled to belong to an association.                                                                                                                                                                                                                                                                      | [...]<br>2. <i>Niemand</i> darf gezwungen werden, einer Vereinigung anzugehören.                                                                                                                                                                                                                                            | [...]<br>2. <i>Niemand</i> mag worden gedwongen om tot een vereniging te behoren.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | [...]<br>2. <i>Nikogo</i> <u>nie można</u> zmuszać do należenia do jakiegoś stowarzyszenia.                                                                                                                                                                                                                  |

Jak zauważono na wstępie konstrukcje z czasownikami markowanymi poprzez formę trzeciej osoby liczby pojedynczej występują w *Deklaracji* w przeważającej liczbie wyrażen. Poza powyżej opisanymi konstrukcjami z zaimkami nieokreślonymi *everyone* oraz *no one* są to formy z zawierające jawny podmiot, np. *marriage, the family, the will* etc.). Wybrane przykłady odzwierciedla poniższa tabela.

| Art. | angielski                                                                                                                                                                                                                                                                                       | niemiecki                                                                                                                                                                                                                                                                                           | niderlandzki                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | polski                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 16   | <p>[...]</p> <p>2. <i>Marriage shall be entered into only with the free and full consent of the intending spouses.</i></p> <p>3. <i>The family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State.</i></p>                             | <p>[...]</p> <p>2. <i>Eine Ehe darf nur bei freier und uneingeschränkter Willenseinigung der künftigen Ehegatten geschlossen werden.</i></p> <p>3. <i>Die Familie ist die natürliche Grundeinheit der Gesellschaft und hat Anspruch auf Schutz durch Gesellschaft und Staat.</i></p>                | <p>[...]</p> <p>2. <i>Een huwelijk kan slechts worden gesloten met de vrije en volledige toestemming van de aanstaande echtgenoten.</i></p> <p>3. <i>Het gezin is de natuurlijke en fundamentele groepeenheid van de maatschappij en heeft recht op bescherming door de maatschappij en de Staat.</i></p>                                                    | <p>[...]</p> <p>2. <i>Małżeństwo może być zawarte jedynie za swobodnie wyrażoną pełną zgodą przyszłych małżonków.</i></p> <p>3. <i>Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i ma prawo do ochrony ze strony społeczeństwa i Państwa.</i></p>         |
| 21   | <p>[...]</p> <p>3. <i>The will of the people shall be the basis of the authority of government; this will shall be expressed in periodic and genuine elections which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret vote or by equivalent free voting procedures.</i></p> | <p>[...]</p> <p>3. <i>Der Wille des Volkes bildet die Grundlage für die Autorität der öffentlichen Gewalt; dieser Wille muß durch regelmäßige, unverfälschte, allgemeine und gleiche Wahlen mit geheimer Stimmabgabe oder in einem gleichwertigen freien Wahlverfahren zum Ausdruck kommen.</i></p> | <p>[...]</p> <p>3. <i>De wil van het volk zal de grondslag zijn van het gezag van de Regering; deze wil zal tot uiting komen in periodieke en eerlijke verkiezingen, die gehouden zullen worden krachtens algemeen en gelijkwaardig kiesrecht en bij geheime stemmingen of volgens een procedure, die evenzeer de vrijheid van de stemmen verzekert.</i></p> | <p>[...]</p> <p>3. <i>Wola ludu jest podstawą władzy rządu; wola ta wyraża się w przeprowadzanych okresowo rzetelnych wyborach, opartych na zasadzie powszechności, równości i tajności, lub na innej równorzędnej procedurze, zapewniającej wolność wyborów.</i></p> |

Czasownik wyrażony poprzez użycie formy trzeciej osoby liczby mnogiej występuje w mniejszej ilości wyrażen, w 22 sekwencjach. Jest on kodowany użyciem np. zaimka nieokreślonego ang. *all*, niem. *alle*, niderl. *alle* i polskiego *wszyscy*, którego używa się bezpośrednio przed podmiotem niepoliczalnym lub policzalnym w liczbie mnogiej. Zaimek ten, podobnie jak użyte w dalszym fragmencie tego artykułu zaimki neutralne płciowo *they, sie, zij*, odnosi się do całej

grupy, ogółu, całości (por. ang. *human beings*, niem. *Menschen*, niderl. *mensen*, pol. *ludzie*). W języku polskim używany jest, zgodnie z normą, zaimek w formie męsko-osobowej *oni*. Przy neutralnej referencji płciowej w odniesieniu do osób (lecz nie do zwierząt) traci on jednak częściowo cechę referencji do płci męskiej, będąc używany w formie liczby mnogiej. Wskazuje w tym przypadku na wszystkie osoby należące do określonej grupy, niezależnie od płci. Nieodzownym warunkiem jest przy tym jednak obecność, chociaż jednej osoby płci męskiej wśród kodowanej grupy referencyjnej, co przeszkadza interpretacji tego zaimka osobowego jako neutralnego z punktu widzenia kodowania płci osób.

Czasownik w formie trzeciej osoby liczby mnogiej kodowany jest poza tym użyciem takiego jawnego podmiotu bądź podmiotu szeregowego, jak *men and women*, *motherhood and childhood*, czy *parents* z odpowiednikami w badanych językach, co obrazuje tabela poniżej. Przy czym należy zauważyć, iż w art. 26 mamy do czynienia z widocznym odstępstwem, bowiem czasownik w wersji niderlandzkiej posiada formę trzeciej osoby liczby pojedynczej (kodowaną przez syntetyczną końcówkę osobową *-t*). Wynika to z faktu, iż czasownik *komt* odnosi się do prawa, które przysługuje rodzicom, nie zaś do samych rodziców. W tłumaczeniu na język polski fraza ta miałaby następujące brzmienie *w pierwszej instancji rodzicom przysługuje prawo, nie zaś rodzice mają prawo*, jak wyraźnie zostało to sformułowane w pozostałych badanych wersjach językowych.

| Art. | angielski                                                                                                                                                                                                                                                           | niemiecki                                                                                                                                                                                                                                                                                        | niderlandzki                                                                                                                                                                                                                                                                         | polski                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1    | <i>All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood.</i>                                                                                   | <i>Alle Menschen sind frei und gleich an Würde und Rechten geboren. Sie sind mit Vernunft und Gewissen begabt und sollen einander im Geist der Brüderlichkeit begegnen.</i>                                                                                                                      | <i>Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen.</i>                                                                                   | <i>Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.</i>                                                                                                        |
| 7    | <i>All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination.</i> | <i>Alle Menschen sind vor dem Gesetz gleich und haben ohne Unterschied Anspruch auf gleichen Schutz durch das Gesetz. Alle haben Anspruch auf gleichen Schutz gegen jede Diskriminierung, die gegen diese Erklärung verstößt, und gegen jede Aufhetzung zu einer derartigen Diskriminierung.</i> | <i>Allen zijn gelijk voor de wet en hebben zonder onderscheid aanspraak op gelijke bescherming door de wet. Allen hebben aanspraak op gelijke bescherming tegen iedere achterstelling in strijd met deze Verklaring en tegen iedere ophitsing tot een dergelijke achterstelling.</i> | <i>Wszyscy są równi wobec prawa i mają prawo, bez jakiegokolwiek różnicy, do jednakowej ochrony prawnej. Wszyscy mają prawo do jednakowej ochrony przed jakąkolwiek dyskryminacją, będącą pogwałceniem niniejszej Deklaracji, i przed jakimkolwiek narażeniem na taką dyskryminację.</i> |



|    |                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 16 | 1. <i>Men and women</i> of full age, without any limitation due to race, nationality or religion, <i>have</i> the right to marry and to found a family. They are entitled to equal rights as to marriage, during marriage and at its dissolution. | 1. Heiratsfähige <i>Frauen und Männer haben</i> ohne Beschränkung auf Grund der Rasse, der Staatsangehörigkeit oder der Religion das Recht zu heiraten und eine Familie zu gründen. Sie haben bei der Eheschließung, während der Ehe und bei deren Auflösung gleiche Rechte. | 1. Zonder enige beperking op grond van ras, nationaliteit of godsdienst, <i>hebben mannen en vrouwen</i> van huwbare leeftijd het recht om te huwen en een gezin te stichten. Zij hebben gelijke rechten wat het huwelijk betreft, tijdens het huwelijk en bij de ontbinding ervan. | 1. <i>Mężczyźni i kobiety</i> bez względu na jakiegokolwiek różnice rasy, narodowości lub wyznania <i>mają</i> prawo po osiągnięciu pełnoletności do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Mają oni równe prawa w odniesieniu do zawierania małżeństwa, podczas jego trwania i po jego ustaniu. |
| 25 | [...] 2. <i>Motherhood and childhood</i> are entitled to special care and assistance. All children, whether born in or out of wedlock, shall enjoy the same social protection.                                                                    | [...] 2. <i>Mütter und Kinder haben</i> Anspruch auf besondere Fürsorge und Unterstützung. Alle Kinder, eheliche wie außereheliche, genießen den gleichen sozialen Schutz.                                                                                                   | [...] 2. <i>Moeder en kind hebben</i> recht op bijzondere zorg en bijstand. Alle kinderen, al dan niet wettig, zullen dezelfde sociale bescherming genieten.                                                                                                                        | [...] 2. <i>Matka i dziecko mają</i> prawo do specjalnej opieki i pomocy. Wszystkie dzieci, zarówno małżeńskie jak i pozamałżeńskie, korzystają z jednakowej ochrony społecznej.                                                                                                                   |
| 26 | [...] 3. <i>Parents have</i> a prior right to choose the kind of education that shall be given to their children.                                                                                                                                 | [...] 3. <i>Die Eltern haben</i> ein vorrangiges Recht, die Art der Bildung zu wählen, die ihren Kindern zuteil werden soll.                                                                                                                                                 | [...] 3. <i>Aan de ouders komt</i> in de eerste plaats het recht toe om de soort van opvoeding en onderwijs te kiezen, welke aan hun kinderen zal worden gegeven.                                                                                                                   | [...] 3. <i>Rodzice mają</i> prawo pierwszeństwa w wyborze nauczania, które ma być dane ich dzieciom.                                                                                                                                                                                              |

Podsumowując, *Deklaracja* nie zawiera w żadnej konstrukcji czasownikowej pierwszej lub drugiej osoby liczby pojedynczej bądź mnogiej. Jak zakładano, oraz zostało to udowodnione na podstawie wyekscerpowanych przykładów w tekście prawnym, tu w *Deklaracji* celowo użyto mechanizmów językowych, dzięki którym całkowicie zrezygnowano z form czasownika kodujących odpowiednio osobę mówiącą (niem. *sprechende Person*) oraz osobę, do której mówiono (niem. *angesprochene Person*). Czasownikowe formy trzeciej osoby liczby pojedynczej oraz mnogiej traktowane są zaś jako określenia kolektywne, które w zależności od kontekstu posiadają jednoznaczną referencję (por. przykłady podane w tabelach powyżej *każdy człowiek, wszyscy, małżeństwo, rodzina* itd.). Relacje osobowe uległy zawieszeniu w celu wyrażenia bezosobowości oraz nadania wypowiedzi ponadczasowego charakteru. Takie zabiegi lingwistyczne wykazują zależność budowy tekstu prawnego od markujących go specyficznych konstrukcji gramatycznych. Nawet formalnie osobowe zdania w stronie czynnej ze względu na specyficzną semantykę podmiotu wyrażają znaczenia ogólne, a więc konceptualnie bezosobowe. Markowana w ten sposób przyczynowość stanowi o kryterium sprawczości.

Wyrażenie treści bez podania nadawcy oraz adresatów lub w takiej formie, która zapewnia interpretację tekstu jako dokumentu obowiązującego dla ogółu jego odbiorców stanowi o „bezosobowości konceptualnej”, natomiast „bezosobowość gramatyczna” zależna jest od użycia zestawu konkretnych środków językowych, którymi dysponuje odpowiedni system gramatyczny języka.

Kodowanie przekazu tekstu prawnego (tu *Deklaracji*) poprzez zastosowanie powyżej opisanych zabiegów lingwistycznych jest konsekwencją celowego zawieszenia relacji osobowych rekompensowanego uzyskaniem oczekiwanej generalizacji potencjalnego kręgu odbiorców oraz nadaniem dokumentowi ponadczasowego charakteru. Uzyskana bezosobowość komunikatu jest jedną z głównych cech języka tekstu prawnego w szerokim ujęciu, czyli gatunku tekstów o charakterze deklaratywnym, których nadawcą są uprawnione instytucje państwowe i międzynarodowe, zaś odbiorcą – obywatele odpowiednich państw.

Międzyjęzykowa komunikatywność aktu prawnego podporządkowana jest zatem normom języka, który jest nośnikiem jego pojęć. Jak próbowano wykazać, tekst prawny, którego cechą szczególną jest oficjalność i dyrektywność, jest zdeterminowany zastosowaniem różnorodnych środków językowych – od morfologicznych, po leksykalne i składniowe. Język nie może przy tym być traktowany służebnie, ponieważ to kompetencje językowe świadczą o paradygmacie komunikacyjnym, a zastosowany kod słowny różnorodnych języków nie może wprowadzać zmienności tożsamości znaczeniowej. Komunikat zawarty w jednym systemie prawnym nie podlega prostemu przekładowi, musi być lingwistycznie implementowany na komunikat znajdujący się w innym systemie prawa, a wybór odpowiedniego markera sygnału bezosobowości będzie kluczowym faktorem bezstronności aktu prawnego.

### Bibliografia

1. Abraham W., *Ergativa sind Terminativa*, [w:] *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 12/2, 1993, s. 157-184.
2. Abraham W., *Deutsche Syntax im Sprachenvergleich. Grundlegung einer typologischen Syntax des Deutschen*, Tübingen: Stauffenburg (Studien zur deutschen Grammatik 41), 2005.
3. Abraham W., *Die Urmasse von Modalität und ihre Ausgliederung. Modalität anhand von Modaladverben, Modalpartikel und Modus*, [w:] W. Abraham / E. Leiss (wyd.) *Modalität, Epistemik und Evidentialität bei Modalverb, Adverb, Modalpartikel und Modus*, Tübingen: Stauffenburg (Studien zur deutschen Grammatik 77), 2009, s. 251-302.
4. Abraham W., *Linke Satzperipherie und versteckte Definitheitskategorie: VI-Deklartive, Wortartunabhängigkeit und Narrativität. (Alt)Deutsch – Altisländisch im Vergleich*, [w:] M. L. Kotin / E. G. Kotorova unter Mitarb. v. M. Durrell (wyd.) *Geschichte und Typologie der Sprachsysteme/History and Typology of Language Systems*, Heidelberg: Winter (Germanistische Bibliothek 39), 2011, s. 51-70.

5. Abraham W. / Leiss E. (wyd.), *Modality-Aspect Interfaces. Implications and typological solutions*, Amsterdam: Benjamins, 2008, (= Typological Studies in Language 79).
6. Abraham W. / Leiss E. (wyd.), *Modalität, Epistemik und Evidentialität bei Modalverb, Adverb, Modalpartikel und Modus*, Tübingen: Stauffenburg (Studien zur deutschen Grammatik 77), 2009.
7. Brugmann K., *Grundriß der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Wortbildungslehre (Stammbildungs – und Flexionslehre)*. Bd. 2, 1. und 2. Hälfte, Strassburg: Trübner, 1892.
8. Bühler K., *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*, Jena: Gustav Fischer, 1934.
9. Chomsky N., *Syntactic Structures*, The Hague Mouton, 1957.
10. Chomsky N., *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1965.
11. Diewald G., *Deixis und Textsorten im Deutschen*, Tübingen: Niemeyer, 1991.
12. Fillmore Ch., *Towards a Theory of Deixis*, [w:] *University of Hawaii Working Papers in Linguistics* 3/4, 1971, s. 219-242.
13. Fricke E., *Origo, Geste und Raum. Lokaldeixis im Deutschen*, Berlin / New York: de Gruyter, 2007.
14. Jakobson R., *Shifters, Verbal and the Russian Verb*, Cambridge: Harvard University Press, 1957.
15. Jakobson R., *Selected Writings*. Vol. II. *Word and Language*, Haga: Mouton, 1971, s. 264.
16. Jespersen O., *Language: Its Nature, Development and Origin*, London: George Allen & Unwin, 1923.
17. Kątny A., *Zu ausgewählten Aktionsarten im Polnischen und deren Entsprechungen im Deutschen*, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1994.
18. Kątny A., *Zu den Distributiva im Polnischen aus kontrastiver Sicht*, [w:] Kątny A. (wyd.): *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2000, s. 243–254.
19. Kotin M. L., *Die Sprache in statu movendi*, t. 1, *Einführung – Nomination – Deixis*. Heidelberg: Winter, 2005.
20. Kotin M. L., *Modalität und kategorialgrammatische Konvergenz aus genealogischer Sicht 2013*, [w:] *Funktionen von Modalität*, (wyd.) Abraham W. / Leiss E., Berlin/Boston: De Gruyter, (Linguistik - Impulse & Tendenzen, t. 55, 2013, s. 305-334.
21. Kotin M. L., *Zum Phänomen der kategorialen Konvergenz und zu seiner Relevanz in kontrastiven Sprachstudien*, [w:] *Zeitschrift des Verbandes polnischer Germanisten*, 2014, s. 151-163.
22. Laskowski R., *Funkcjonalna klasyfikacja leksemów: części mowy i kategorie imienne*, [w:] Grzegorzyczkowa R. / Laskowski R. / Wróbel H. (red.): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa: PWN, 1984.
23. Peirce Ch. S., *The Philosophy of Peirce: selected writings*, London: Justus Buchler Poutledge & Kegan Paul, 1940.
24. Rauh G., *Aspekte der Deixis*, [w:] *Sprachwissenschaft* 9, 1984, s. 23-84.
25. Rauh G., *Tempora als deiktische Kategorien – Eine Analyse der Tempora im Englischen und Deutschen II*, [w:] *Indogermanische Forschungen* 90, 1985, s. 1-38.
26. Saloni Z., *Klasyfikacja gramatyczna leksemów polskich*, „Język Polski” LIV, 1974, z. 1
27. Schwenk H.-J., *Der Verbalaspekt im Slawischen (Am Beispiel des Polnischen): Eine binäre Opposition*, [w:] *prachtheorie und germanistische Linguistik*, 18/2, 2008, s. 107-128.
28. Sennholz K., *Grundzüge der Deixis*, Bochum: Brockmeyer, 1985.
29. Simon H., *Für eine grammatische Kategorie „Respekt“ im Deutschen*, Berlin & New York: de Gruyter, 2003.

**The impersonality of language and the impartiality of law in a legal text.  
Comparative analysis of markers of the categories of verb: person and number  
in the English version of the Universal Declaration of Human Rights  
and its translations into German, Dutch and Polish**

**Abstract**

In her article, Patrycja Montusiewicz present the results of research on the phenomenon of correlation between the grammatical structure of a legal text and the linguistic message of its communicative intention. The study describe the grammatical categories of the verb: person and number. Montusiewicz, based on the examples excerpted from the source English version of the *Universal Declaration of Human Rights* and its translations into target languages German, Dutch and Polish target languages identifies the selection of an appropriate equivalent encoding the impersonality and impartiality of the analyzed declarative text. The results of the contrastive analysis has shown that the selection of specific grammatical markers depends on the internal specificity of a given language system and not on the formal, often matrix, similarity of the source and target language units.

**Keywords:** grammatical categories of the verb: person and number, impersonality, legal text, comparative analysis